

УДК 369.542:616-036.21

DOI: 10.32342/2074-5362-2020-2-29-9

В.Я. ШВЕЦЬ,
доктор економічних наук, професор
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ КОВІД-19

Стаття присвячена дослідженню показників фінансової стійкості пенсійного забезпечення країн світу під час Ковід-19. Запропоновано рекомендації з метою покращання стану пенсійного забезпечення на найближчі роки. На підставі аналізу літературних джерел виявлено, що головною причиною зменшення споживання та зростання безробіття є не Ковід-19, а рішення урядів про його блокування.

Визначено три головних канали передавання економічних шоків: зменшення споживання товарів і послуг; непрямий вплив через фінансові ринки, їх вплив на реальну економіку та доставка. Для десяти країн світу наведено показники стійкості пенсійного забезпечення: поточні пенсійні витрати у відсотках до ВВП, рівень зайнятості населення у віковій групі 55–64 років та кількість робочого стажу, а також порашовані та порівняні синтетичні показники стійкості пенсійного забезпечення за 2010, 2015 та 2020 рр. Можна побачити, що показники стійкості пенсійного забезпечення аналізованих країн у цьому дослідженні зменшуються, що говорить про погіршення рівня фінансової стійкості пенсійного забезпечення.

Запропоновано три сценарії впливу локдауну на рівень зростання ВВП країн світу, що, у свою чергу, має вагомий вплив на пенсійну систему. Визначені заходи, які були прийняті урядами країн для згладжування тиску на фінансову стабільність пенсійного забезпечення: короткотермінові заходи, спрямовані на нейтралізацію економічних потрясінь; забезпечення постійної операційної діяльності та сприяння їй; забезпечення політики субсидій; обмеження продажу недержавних пенсійних фондів та забезпечення платоспроможності пенсійних рахунків. Розглянуто динаміку рівня зайнятості у віковій групі 55–64 років у зазначених десяти країнах протягом періоду 2018–2020 рр.

Виявлено способи впливу Ковід-19 на фінансову стійкість пенсійного забезпечення, а саме через зростання кількості людей, які залишають ринок праці та скорочення робочих місць та заробітної плати, що призводить до зменшення пенсійних доходів.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійна система, фінансова стійкість пенсійного забезпечення, Ковід-19, економічний шок.

Актуальність проблеми. Пандемія коронавірусу (Ковід-19) завдала удару по пенсійним системам у всьому світі, посилюючи тиск на уряди щодо впровадження реформ, щоб уникнути погіршення пенсійної кризи, яка вже тривала десятиліттями. Значне збільшення рівня безробіття призведе до зменшення податкових надходжень, що використовуються для фінансування державних пенсій та зменшення внесків до недержавних пенсійних фондів, що проводяться роботодавцями та приватними особами.

Поки світ стикається з економічною кризою, спричиненою пандемією Ковід-19, прогнози глобального економічного зростання знижуються, безробіття зростає, інвестиційна активність також зменшується, а доходи бюджету зменшуються, виникає фіскальний тиск і терміново постає питання реформи пенсійної системи. У той же час існує велика спокуса з боку урядів використовувати пенсійні фонди для реагування на економічні шоки в короткостроковій перспективі або для вжиття заходів для посилення тиску пенсійної схеми, наприклад, сприяння достроковому виходу на пенсію, дозволяючи пенсіонерам заздалегідь вилучати частину пенсії.

Минулий досвід показав, що вплив економічної кризи на форми виходу на пенсію визначається двома факторами: зменшенням пенсійного доходу, який може змусити потенційного пенсіонера деякий час залишатися на роботі, погіршенням ринку зайнятості, що штовхає людей до виходу на пенсію (стимул вийти з ринку праці як альтернатива безробіттю). Весь процес залежить від структури пенсійної системи – наскільки легко вийти на пенсію до пенсійного віку, які перспективи працевлаштування та наявність різних доступних пільг, які можуть допомогти пенсіонерам впоратися з кризою. Що саме впливає на рішення людини вийти на пенсію, залежить від ефективності державної політики в різних сферах – як в рамках пенсійної системи, так і на ринку зайнятості.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що тема коронавірусу відносно нова, праці таких вчених, як А. Пейме [1], Г. Руфіно [2], Дж. Тательбаум [3], Л. Войотко [4], Д. Вальш [5], Б. Винк [6], С. Амаро [7], Ф. Карлссон-Шлезак [8], В. Єленев [9], С. Бейкер [10], О. Койбіона [11], Ф. Чібальські [12], М. Вебер [11], Ф. Б'янкі [13], Ф. Тіман [14] та Д. Амаглобелі [14], були присвячені дослідженню наслідків Ковід-19 на фінансову стійкість пенсійного забезпечення та світову економіку.

С. Бейкер вважає, що Ковід-19 привів нас до рівня невизначеності, який навіть не наближений до жодного історичного досвіду [10]. На думку О. Койбіона [11], основним джерелом зменшення споживання, зростання безробіття, низьких інфляційних очікувань та невизначеності не є Ковід-19, але рішення про його блокування, прийнято урядами.

В. Єленев [9] у своїй моделі розглядає вплив Ковід-19 на зниження продуктивності праці працівників, що знижує рівень зайнятості, і це має прямий вплив на компанії. Це призводить до зменшення доходів та проблем із обслуговуванням боргу, що призводить до дефолтів корпоративних пенсійних фондів.

Ф. Б'янкі [12] зазначає, що враховуючи історично низький рівень високого державного боргу та процентних ставок, який існує в більшості розвинених країн, є гостра необхідність узгодженої грошово-кредитної та фіскальної політики для належного реагування на пандемічні шоки.

Метою статті є проаналізувати нинішній стан пенсійного забезпечення та виявити головні проблеми, які впливають на фінансову стійкість пенсійної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб зрозуміти потенційний негативний вплив Ковід-19 на економіку та на фінансову стійкість пенсійного забезпечення, необхідно зрозуміти економічні канали, за

допомогою яких економічні шоки спричиняють негативні наслідки у різних сферах. Існує три головних канали передавання економічних шоків:

1. Зменшення споживання товарів і послуг.
2. Непрямий вплив через фінансові ринки та їх вплив на реальну економіку.

3. Доставка.

Оскільки Ковід-19 спричиняє багато затримок, це обертається негативним впливом на ланцюг постачання, на попит та зайнятість, що в довгостроковій перспективі супроводжується постійним зростанням безробіття. Ринок зайнятості безпосередньо пов'язаний із стійкістю пенсійних систем. В умовах економічної кризи доходи домогосподарств традиційно зменшуються, а отже, їх споживання та заощадження. Це у свій час зменшує інвестиції та спричиняє капітальні потрясіння.

Внутрішній попит на імпортні товари також зменшується, зменшуючи доходи решти світу та зменшуючи експорт країн. За цим слідує шок попиту та пропозиції як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні, і все це призводить до зменшення обсягів виробництва в економіці [12].

Сучасна економіка це – складний зв'язок працівників, компаній, постачальників, споживачів та фінансових посередників, через це наслідки Ковід-19 будуть ще глибшими та важчими, бо приблизно для 50% населення працездатного віку буде важко зберегти роботу або знайти нову роботу.

Для оцінки фінансової стійкості пенсійних систем у цьому дослідженні будуть використовуватися такі цільові показники:

1. Показники адекватності.
2. Показники стійкості.
3. Показники модернізації [7].

У дослідженні використано метод кількісного аналізу пенсійних систем, який особливо підходить до макромасштабів пенсійної системи та розглядає її відкритість у всьому світі. Метод базований на емпіричних дослідженнях з використанням статистичних даних, дозволяє порівняти пенсійні системи різних країн або пенсійні системи однієї і тієї ж країни в різні періоди.

Для дослідження були зібрані такі статистичні дані: пенсійні витрати, ВВП країни, рівень зайнятості населення віком 55–64 роки та тривалість робочого стажу для десяти країн, таких як Німеччина, Італія, Бельгія, Австрія, Польща, Румунія, Франція, Норвегія, Чехія та Іспанія. Наступним кроком є перетворення даних із застосуванням формули нормалізації. Розглянемо нормалізовані показники поточних пенсійних витрат у відсотках до ВВП (ПВ/ВВП), рівень зайнятості у віковій групі 55–64 років (P355-64) та кількість робочого стажу (PC) для зазначених країн у табл. 1.

Поточні пенсійні витрати у відсотках до ВВП вимірюють частку ВВП, витраченого на пенсійні виплати і вказують на макроекономічну цінність пенсійної системи. На сьогоднішній день тривалість локдауну, а також як буде відбуватися відновлення, досі невідомо. Тому було запропоновано три сценарії впливу локдауну на рівень зростання ВВП. Як результат, на рис.1 можна побачити медіанне зниження зростання ВВП у 2020 р, якщо локдаун триватиме 1,5 місяця, 3 місяці та 4,5 місяця.

Показники стійкості пенсійного забезпечення

Країна	ПВ/ВВП	РЗ ₅₅₋₆₄	РС
Німеччина	11.9	71.4	38.7
Італія	15.8	53.7	31.8
Бельгія	12.6	50.3	33.3
Австрія	14	54	37.5
Польща	11.1	48.9	33.5
Румунія	8	46.3	33.5
Франція	14.9	53.3	35.4
Норвегія	12.5	57.9	36.2
Чехія	8.2	65.1	36.3
Іспанія	12.6	52.2	35.2

Складено за даними [15].

Рис. 1. Орієнтовне медіанне зниження зростання ВВП у 2020 р. за трьома сценаріями

Отже, з рис. 1 можна побачити, що зростання ВВП може знизитися до 10,3% у середньому для багатьох країн.

Рівень зайнятості у віковій групі 55–64 років вимірює побічні ефекти пенсійної системи на ринку зайнятості. Пенсійна система може впливати на ринок зайнятості в різних напрямках, хоча вплив є різним для молодого та старшого покоління. Однак ясно, що пенсійна система впливає на рішення людей, коли потрібно залишати ринок зайнятості. Кількість робочого стажу вимірює очікувану кількість робочих років для особи протягом життя.

Ще незрозуміло, який вплив Ковід-19 матиме на світову геополітику, економіку, навколишнє середовище чи соціальні відносини. Пенсійні системи не є винятком, беручи до уваги вже критичне майбутнє, спричинене деякими демографічними змінами, пенсійним системам багатьох країн та-

кож доведеться боротися з економічними шоками, спричиненими пандемією. Рівень зайнятості та безробіття мають велике значення для пенсійних систем. Економічний спад, спричинений пандемією, призвів до скорочення ринку зайнятості та різкого зростання безробіття в усіх вікових категоріях [10]. Не є винятком і старше покоління, на добробут якого особливо впливає вірус.

По-перше, старші люди перебувають у групі ризику з медичної точки зору, а по-друге, економічна та фінансова криза торкнулася і пенсійних фондів, які забезпечують майбутні доходи пенсіонерів. Разом із загальним зростанням рівня безробіття серед населення пенсійного віку спостерігаються ще більші темпи зниження зайнятості.

Наприклад, лише на першому етапі пандемії в США рівень безробіття для вікової групи старше 55 років зріс з 3,3 до 13,6% за один місяць, квітень 2020 р. Кількісно він становить близько 3,7 млн людей [2; 3]. Розглянемо рис. 1, який показує динаміку рівня зайнятості населення у віковій групі 55–64 років у зазначених десяти країнах з початком Ковід-19.

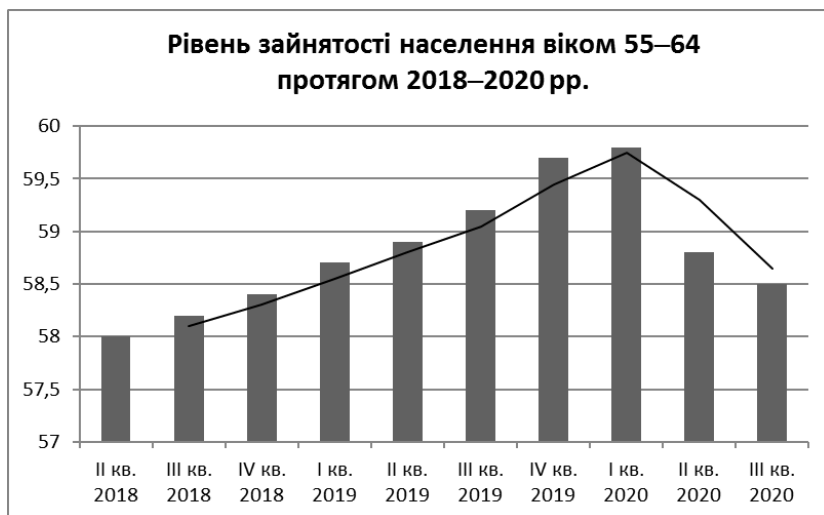

Рис. 2. Рівень зайнятості населення віком 55–64 роки за 2018–2020 рр.

У зв'язку з приєднанням до пенсійної системи великою кількістю пенсіонерів уряди в рамках різних антикризових виплат знизили податки у багатьох країнах, що логічно зменшує внески до пенсійних схем. Подібні події впливають як на стійкість, так і на адекватність витрат на пенсійну систему, що може посилити фіскальний тиск унаслідок кризи та загрожувати фінансовій стійкості пенсійних систем.

Для згладжування тиску на фінансову стабільність пенсійного забезпечення урядами зазначених країн було запропоновано такі заходи:

- Короткотермінові заходи, спрямовані на нейтралізацію економічних потрясінь, що несуть потенційні ризики в довгостроковій перспективі;

- Захист від шахрайства та кібератак, попередження учасників пенсійних недержавних планів або схем та запровадження захисних механізмів;
- Забезпечувати та сприяти постійній операційній діяльності;
- Політика субсидій, наприклад, субсидії на заробітну плату для збереження робочих місць;
- Обмеження матеріалізації, наприклад, продаж пенсійного фонду, щоб уникнути короткострокових інвестиційних втрат;
- Забезпечення платоспроможності пенсійних рахунків [5].

Деякі пенсійні системи дозволяють достроковий вихід на пенсію, залежно від різних обставин, на основі тривалого досвіду роботи або індивідуального вибору. Однак у багатьох випадках дострокова пенсія відрізняється від звичайної допомоги. Норми соціального забезпечення, як правило, вимагають, щоб через достроковий вихід на пенсію щомісячна норма відрахувань на пенсію не перевищувала 0,3-0,6%, що в реальному вираженні означає зменшення пенсій на 3,6-7,2% щорічно. Це означає, що через низькі пенсійні доходи достроковий вихід на пенсію може призвести до збільшення рівня бідності та нерівності серед пенсіонерів.

Вклади до недержавних пенсійних фондів, які розміщені у фондах, також мають негативний вплив під час кризи, а саме низьку рентабельність інвестицій. Це у свою чергу зменшує обсяг активів та може призвести до фіскальних ризиків у зменшенні приватних пенсійних пільг або посиленні фінансового тиску на роботодавців для співфінансування пенсійних фондів (табл. 2).

Таблиця 2

Синтетичні показники стійкості пенсійного забезпечення за роками

Країна	2010	2015	2020
Німеччина	0.50	0.62	0.45
Італія	0.22	0.26	0.18
Бельгія	0.21	0.23	0.20
Австрія	0.26	0.7	0.36
Польща	0.24	0.26	0.16
Румунія	0.32	0.33	0.30
Франція	0.22	0.26	0.18
Норвегія	0.72	0.76	0.61
Чехія	0.46	0.59	0.40
Іспанія	0.29	0.33	0.31

Примітка. Складено автором.

Таблиця 2 показує, як синтетичний показник фінансової стійкості пенсійного забезпечення країни змінюється з року в рік. Особливу увагу слід звернути на зниження фінансової стійкості багатьох пенсійних систем з 2010 по 2020 рр. Країни з найнижчою кількістю робочого стажу характеризуються низькою фінансовою стабільністю пенсійного забезпечення, а країни з високою кількістю робочого стажу характеризуються стабільним або зростаючим рівнем стійкості пенсійного забезпечення. Тому параметри рин-

ку зайнятості мають велике значення для показників фінансової стійкості пенсійної системи, вдосконалення яких має стати пріоритетом для урядів багатьох країн.

Це насамперед сприяння зростанню зайнятості серед людей похилого віку та появу механізмів, які заохочуватимуть майбутніх отримувачів пенсійних виплат залишатися на ринку праці якомога довше. Крім того, щоб зробити кризу «більш-менш безболісною», уряди повинні уникати спокуси скористатися коштами пенсійних фондів для боротьби з наслідками кризи. Якщо криза не триватиме довго, негативні наслідки можна буде усунути приблизно за 4-8 років.

Висновок. Метою дослідження була оцінка показників фінансової стійкості пенсійних систем країн світу у докризовий та кризовий період та надання рекомендацій щодо політики дій на найближчі роки. Поточна криза впливає на пенсійне забезпечення кількома способами: зростаюча кількість людей залишає ринок праці та приєднується до пенсійної системи; ситуація на ринку зайнятості у вигляді скорочення робочих місць та заробітної плати перетвориться на низькі пенсійні доходи, які будуть виплачувати працівники пенсійних фондів. Більш того, падіння цін на фінансові активи негативно позначається на фінансовому балансі пенсійних фондів. Очікується, що пенсійні компанії, які часто є головними андеррайтерами пенсійних облігацій, скоротять свою активність у цьому напрямі. Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що уряди країн та їх політика мають великий вплив на фінансову стійкість пенсійного забезпечення в будь-який період, особливо під час кризи.

Список використаних джерел

1. A. Payme. Germany has offered companies unlimited loans to stop them from collapsing because of the coronavirus pandemic. *Business Insider*. 2020. URL: <https://www.businessinsider.com/>
2. G. Ruffino. Coronavirus causes Swiss Watch makers more Grief. *CNN Money Switzerland*. 2020. URL: <https://www.cnnmoney.ch/shows/big-picture/videos/coronaviruscauses>
3. J. Tatelbaum. Hopes of a coronavirus vaccine mount as three key biotech players make progress. *CNBC*. 2020. URL: <https://www.cnbc.com/2020/03/17/>
4. L. Voytko. Coronavirus Layoffs: Marriott, Danny Meyer Restaurants Join List of Companies Shedding Jobs Due To the Pandemic. *Forbes*. 2020. URL: <https://www.forbes.com>
5. D. Walsh. Travel giant in lockdown as it applies for state aid. *The Times*. 2020. URL: <https://www.thetimes.co.uk/article/travel-giant-in-lockdown>
6. B. Wink. JP Morgan officially forecasts a coronavirus-driven recession will rock the US and Europe by July. *Market Insider*. 2020. URL: <https://markets.businessinsider.com/news/stocks/coronavirus-fuel>
7. S. Amaro. Macron warns we are at war as France unveils \$50 billion in coronavirus measures. *CNBC*. 2020. URL: <https://www.cnbc.com/2020/03/>
8. Ph. Carlsson-Szlezak, M. Reeves and P. Swartz. Understanding the Economic Shock of Coronavirus. *Harvard Business Review*. 2020. URL: <https://hbr.org/2020/03/>

9. V. Elenev, T. Landvoigt and S. Nieuwerburgh. Can the Covid Bailouts Save the Economy? *Working Paper*. No.27207. National Bureau of Economic Research. 2020. URL: <https://doi.org/10.3386/w27207>
10. S. Baker, N. Bloom, S. Davis and S. Terry COVID-Induced Economic Uncertainty. *Working Paper*. No.26983. National Bureau of Economic Research. 2020. URL: <https://doi.org/10.3386/w26983>
11. O. Coibion, Y. Gorodnichenko and M. Weber. The Cost of the Covid-19 Crisis: Lockdowns, Macroeconomic Expectations and Consume Spending. *Working Paper*. No.27141. National Bureau of Economic Research. 2020. URL: <https://doi.org/10.3386/w27141>
12. F. Chybalski. The Multidimensional Efficiency of Pension System: Definition and Measurement in Cross-Country Studies. Department of Management, Lodz University of Technology, p. 266, Lodz, Poland. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27546951>
13. F. Bianchi, R. Faccini and L. Melosi. Monetary and Fiscal Policies in Times of Large Debt: Unity is Strength. *Working Paper*. No.27112. National Bureau of Economic Research. 2020. URL: <https://doi.org/10.3386/w27112>
14. D. Amaglobeli, E. Dabla-Norris, K. Dybczak, M. Soto and F. Tieman. IMF SDN/19/01, The Future of Saving: The Role of Pension System Design in an Aging World. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2019/01/09>
15. World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/>